

Leerkrachten werken over het algemeen hard en gaan meestal vermoeider naar huis dan hun leerlingen. Niet zelden stoppen zij ook nog de nodige vrije tijd in hun werk. Voor de schoolleider is het verstandig af en toe stil te staan bij de vraag of de tijd in de organisatie wel altijd goed wordt besteed. Soms gaat onderwijstijd verloren in schoolontwikkelingsprojecten die mislukken omdat er geen draagvlak voor is of omdat zaken te snel, te langzaam of in de verkeerde volgorde worden aangepakt. Dit artikel kan helpen bij het beantwoorden van die vraag. We richten we ons daarbij vooral op het dagelijks werk van de leerkracht. Bepaalde situaties kunnen wat triviaal overkomen en van zout op de slakjes gaan deze ook niet sneller lopen. Maar even de balans opmaken kan geen kwaad.

OVER ZUINIG OMGAAN MET ONDERWIJSTIJD

KOMT TIJD KOMT RAAD, MAAR SOMS WAT LAAT

Dit artikel kan helpen bij het beantwoorden van de vraag of of de beschikbare onderwijstijd in uw school wel goed wordt besteed. We richten we ons daarbij vooral op het dagelijks werk van de leerkracht. Bepaalde situaties kunnen wat triviaal overkomen en van zout op de slakjes gaan deze ook niet sneller lopen. Maar even de balans opmaken kan geen kwaad.

VERMIJDBARE VERSPILLING

In het bedrijfsleven wordt onderscheid gemaakt tussen efficiëntie in kosten (van middelen) en in tijd teneinde een maximaal resultaat te behalen. In het onderwijs (een vorm van dienstverlening) is het vooral de kunst om met de door de leerkrachten geïnvesteerde tijd maximale resultaten te behalen. Er zijn leerkrachten die te weinig tijd nemen om goed na te denken over het efficiënte gebruik van hun tijd. Gegeven het aantal lessen gaat het vooral over vermijdbare verspilling van lestijd. Wanneer er veel tijd gaat zitten in het op en neer gaan naar de gymzaal of het zwembad, dan valt daar niet altijd snel wat aan te doen. Maar steeds te laat beginnen is gemakkelijk te verhelpen. Soms is het zelfs heel voor de hand liggend om een omstandigheid aan te passen. Zo is het de vraag of de omgang met een moeilijk opvoedbare leerling in de klas niet wat teveel gevraagd is voor de leerkracht. We bedoelen hier niet de situatie waarbij een leerkracht er niet in slaagt een gunstig pedagogisch klimaat te scheppen in de groep. Dat vermogen hoort thuis in de bagage van elke leerkracht. Het gaat erom dat de moeilijk de opvoedbare leerling buitenproportioneel veel tijd (en energie) van de leerkracht vraagt.

Het verspillen van onderwijstijd is zeker voor minder makkelijk lerende leerlingen op school even schadelijk als nestelende muizen voor uw carnavalspak op zolder. Vooral als de reste-

rende onderwijstijd ook nog eens slecht besteed wordt. Leerlingen zitten dan bijvoorbeeld regelmatig de tijd vol te maken ('ga maar iets voor jezelf doen'), of ze moeten lang wachten op uitleg. Als deze en al die andere verloren uurtjes gedurende de totale basisschooltijd bij elkaar optelt, kun je in die acht jaar soms wel eens een volledig schooljaar tekort komen. Zo hakt dat erin.

OP HET BANKJE

Bij een gymles kun je verschillen goed zien. Bij de ene leerkracht komen de kinderen met rode wangen uit de les (maximaal fysiek resultaat). Ze hebben zich allemaal flink ingespannen, een leuk spel gespeeld en de zweefkoprol of wat dan ook geleerd. In een andere les bij een andere leerkracht zitten de

MOET ELKE JARIGE ALLE KLASSEN LANGSGAAN?

kinderen vooral op het bankje te wachten. Er gaat veel tijd overheen voordat alles klaar staat en later weer opgeruimd is. Er zit geen vaart in. Er zijn steeds maar enkele leerlingen tegelijkertijd aan de beurt. De anderen zijn gedwongen passief af te wachten. Daardoor is het rendement laag. Bij de gymnastiekles valt dat meer op dan bijvoorbeeld bij rekenen. Toch zijn bij de andere lessen ook grote verschillen in rendement zichtbaar. We zien uitdagende lessen waar kinderen in opbloeien en meer resultaat behalen en bijvoorbeeld lessen met te lage opbrengst bij leerlingen die lang moeten wachten of sommen moeten maken beneden hun niveau. Dit laatste zijn maar

Voor bijna elk maatschappelijk probleem moet de school een oplossing bieden. Teveel dikke kinderen, stimuleer het eten van fruit!

enkele willekeurige voorbeelden uit de serie: 'Het verknallen van onderwijstijd'.

Het weglekken van onderwijstijd gaat vaak met kleine beetjes. Maar als je elke dag de pauzes laat uitlopen, wordt dat op jaarbasis opgeteld een kwestie van weken. Dit is een voorbeeld van een duidelijk slechte gewoonte. Maar wat te denken van andere gewoonten? Zo zijn er scholen waar elke jarige Job onder schooltijd alle klassen af mag gaan om de felicitaties in ontvangst te nemen. Op zichzelf een sympathiek gebaar, maar als dat meerdere malen per week gebeurt, kosten deze onderbrekingen wel veel tijd en concentratie. U zult misschien zeggen dat dat toch niet zoveel uitmaakt. Maar dit soort onderbrekingen gaat vooral ten koste van de leerling die minder snel van begrip is en die zich moeilijk kan concentreren.

En het is prima als die leerling meer tijd krijgt. Maar niet als het om een toets gaat waar de snelheid een rol speelt. Want de snelheid waarmee iemand een opgave maakt, wordt als maatstaf bij het bepalen van begaafdheid nog al eens onderschat. Bij die toetsen heeft naast de power (het aantal gemaakte juiste opdrachten) ook de speed een belangrijke invloed op het resultaat.

ACHT JAAR OF MEER EEN OVERVOL PROGRAMMA

Er zijn ook verschillen tussen scholen ten aanzien van de gemiddelde tijd die een leerling over de basisschoolperiode

doet. Behalve het zittenblijven, dat zeker nog niet helemaal is afgeschaft, zijn er ook scholen waar aan veel leerlingen een verlengde kleuterperiode wordt aangeboden. Er zijn zelfs scholen die bij de kleuters een zogenaamde nulgroep hanteren. Daarin zitten de kleuters waarvoor het echte werk volgens de school pas begint als ze over enige tijd aan een gloednieuw schooljaar beginnen.

Het is heel begrijpelijk dat de leerkracht soms klaagt over het curriculum dat steeds voller en veeleisender wordt. Voor haast elk maatschappelijk probleem moet de school met een oplossing komen en het lijkt wel of er steeds meer problemen zijn. Voorbeelden uit een lange lijst zijn vertzucht, de integratie van minderheden en online pesten. Er komt zo steeds meer druk op het programma. In feite ontbreekt de tijd om al die doelstellingen waar te maken. Soms zie je dat de schoolleider zijn of haar best doet om zo weinig mogelijk marge-uren in het jaarrooster op te nemen, zodat de leerkracht formeel over het maximale aantal vrije dagen kan beschikken. Dit terwijl menige leerkracht dus ondertussen behoorlijk wat vrije tijd aan de school besteedt om alles een beetje rond te kunnen krijgen. Er wordt wel eens gedacht dat het probleem van de overvolle roosters ontstaat omdat rekenen en taal een steeds groter deel van de onderwijstijd opsnoepen. Over het algemeen is dat echter niet het geval. Nog steeds is het zo dat ongeveer de helft van de beschikbare onderwijstijd voor taal en rekenen wordt ►

Bied de kinderen voldoende afwisseling, ga even lekker met ze buiten bewegen.

gebruikt en de andere helft beschikbaar is voor de andere vak- en vormingsgebieden. Dat is al heel lang zo. Het probleem is dat de veelheid aan onderwerpen bij de andere vakken en vormingsgebieden strijden om voorrang. Verder is er een andere

MINDER LEERLINGEN BETEKENT NIET ALTIJD MEER MEER TIJD

zorg. Vanwege het grote belang dat aan taal en rekenen wordt gehecht, richt het team zich bij een scholing en lesverbetering vooral op die vakken. Voor het samen denken over het versterken van bijvoorbeeld de wereldoriënterende vakken is vaak maar beperkt tijd gereserveerd.

HUISWERK

Een middel om de leertijd te verlengen is het geven van opdrachten voor thuis. Maar het rendement van die extra tijd laat zich maar moeilijk afdwingen. Met kinderen die een hekel aan huiswerk hebben, is het slecht kersen eten. Vaak werkt thuis werken averechts. Kinderen die slecht lezen hebben de neiging minder tijd aan lezen te besteden. Wanneer ze ver-

plicht leesmateriaal mee naar huis krijgen, neemt de aversie toe. Dan moet eerst geïnvesteerd worden in het bevorderen van leesplezier.

Een handige manier om bij een overvolle agenda tijdwinst te boeken is het werken met meerdere doelstellingen. Een aardig voorbeeld hiervan is het begrijpend lezen aan de hand van actuele teksten. De leerling is geïnteresseerd in de gebeurtenissen en leert ondertussen de tekst onder de knie te krijgen. Van deze efficiënte aanpak zijn meer voorbeelden te vinden.

Het is overigens een misverstand te veronderstellen dat meer tijd altijd tot betere resultaten leidt. Nederlandse kinderen gaan relatief veel uren naar school. Er zijn landen die aanmerkelijk minder onderwijs uren maken en die toch beter presteren. De kwaliteit van het aangeboden onderwijs speelt een belangrijke rol. Niet alleen hoe lang een leerling les krijgt, is van belang maar vooral de kwaliteit van die les is belangrijk. De leerkracht moet als het ware boven de materie staan, of zou, anders gesteld, 'overgekwalificeerd' moeten zijn, zodat hij of zij de kunst en de kunde van het uitleggen op een hoger plan kan brengen.

De kwaliteit van het lesgeven speelt ook bij de groeps grootte. Een grote groep betekent per definitie dat de leerkracht per saldo minder tijd heeft voor de individuele leerling. Een kleinere groep kan dus helpen. Maar wanneer de leerkracht geen gebruik maakt van de mogelijkheden die er met een kleinere groep ontstaan, verandert er niet veel. De leerkracht blijft vast

Mastery learning

Mastery learning is een leerstrategie die in de jaren zestig door Benjamin Bloom en John Carroll werd geïntroduceerd. Studenten moeten de stof zo goed leren, dat ze eigenlijk geen fouten meer maken. Pas dan krijgen ze meer leerstof aangeboden. Halen ze de test niet, dan krijgen ze extra ondersteuning aangeboden. Pas als ze alles beheersen, krijgen ze nieuwe stof aangeboden.

zitten in de oude (onderwijs)gewoontes. Het kan zelfs zo zijn dat de kleine groep nadelige effecten heeft, omdat de leerkracht teveel tijd heeft om er bovenop te zitten en de zelfwerkzaamheid van de leerling daarmee frustreert.

GEHEIM WAPEN

Een stukje van het geheim van efficiënt gebruik van tijd (meer resultaat in dezelfde tijd) schuilt in de planning van de dag. Het dagprogramma moet voor de leerling voldoende afwisseling bieden. Bijvoorbeeld eerst geconcentreerd zelfstandig werken, dan even lekker bewegen, vervolgens actief luisteren en dan samen in het groepje iets uitwerken enzovoort. Soms proppen leerkrachten alle 'serieuze' onderdelen in het ochtendprogramma, omdat de kinderen dan scherp zouden zijn. 's Middags staan dan lessen zoals handenarbeid en gymnastiek op het programma. Een betere afwisseling tussen de lessen valt echter aan te bevelen. Zeker voor de leerlingen die toch al op hun stoel zitten te wiebelen, omdat ze moeite hebben met stilzitten. Vooral ook leerlingen die adhd 'genomineerd' zijn moet je als leerkracht gereguleerd de gelegenheid geven zich uit te leven. Verder is het van belang dat de leerkracht zich beseft dat met name jonge kinderen al of niet in een gevoelige periode zitten met betrekking tot een bepaalde lesstof. De

leerkracht moet soms met veel moeite iets overbrengen wat op een later moment bijna vanzelf door de leerling wordt opgenomen, omdat hij of zij er dan aan toe is.

MASTERY LEARNING

Volgens het mastery learning principe van John Carroll moet in een gemiddelde klas toch wel 95 procent van de leerlingen de basisstof kunnen beheersen. De relatie tussen de hoogte van de onderwijsopbrengst en de besteedde onderwijstijd is veelvuldig aangetoond. Carroll hanteert de formule die stelt dat de graad van beheersing die de leerling bereikt een functie is van de tijd die de betreffende leerling nodig heeft, gedeeld door de tijd die beschikbaar is. Uitgaande van deze formule is het verstandig om verschillen tussen leerlingen niet te benoemen in termen van intelligentie of begaafdheid, maar in termen van de tijd die een kind nodig heeft om iets te leren. Met andere woorden, alle leerlingen, afgezien van enkele uitzonderingen, zijn in staat het basisprogramma onder de knie te krijgen als zij daarvoor maar voldoende tijd krijgen. Wanneer we hen die tijd geven is dat een heel andere benadering dan het plaatsen van de achterblijvers in een lager niveaugroep. Bij mastery learning nemen we in principe alle leerlingen mee in de trein. De snellere leerlingen krijgen verdiepings- of verrijgingsstof aangeboden als zij op de leerlingen wachten die meer tijd nodig hebben. Het wordt momenteel steeds belangrijker gevonden dat we de begaafdere leerling ook voldoende uitdagen. Want het komt nogal eens voor dat deze leerling zijn tijd uitzingt en gaat onderpresteren.

ZUINIG MET TIJD

We zijn er op uit om de talenten van alle kinderen tot uiting te laten komen. Soms is het belangrijk om heel even afstand nemen en te kijken of we nog wel goed de juiste zaken binnen de beschikbare tijd aan de orde laten komen. Kostbare tijd kan maar één keer worden uitgegeven en dat vereist zuinigheid. Dat is in het belang van zowel de leerling als de leerkracht. BSM